

ОЛЕНА БІРЮКОВА

«...СЛОВО ПОЕТИЧНЕ, НЕ ПАТЕТИЧНЕ» (ПРО СЕМАНТИЗАЦІЮ ЗВУКОВОЇ ФОРМИ СЛІВ У ПОЕЗІЇ Е. АНДІЄВСЬКОЇ ТА Б. БОЙЧУКА)

Встановлення нових смислових відношень між складниками поетичного тексту на ґрунті співвіднесення їх фонетичних форм — одна із найпомітніших стильовітвірних рис поезії Емми Андієвської та Б. Бойчука. У мовостіях цих авторів — членів Нью-Йоркської поетичної групи — семантизація звукової форми художнього слова не вичерпується традиційними асонансами та алітераціями. Більш того, самими повторами голосних та приголосних у «чистому» вигляді, які скеровані лише на естетизацію звукової «оболонки» поезії і не супроводжуються семантичними нашаруваннями, Е. Андієвська та Б. Бойчук практично не послуговуються. По-новому осмислені та відчуті, звукові перегуки набувають зовсім іншого лінгвопоетичного статусу: вони «перестають бути фактом тільки звукової організації поетичної мови і стають носіями смислових зв'язків ... Звукова подібність слів усвідомлюється як їх смисловий зв'язок» (В. Григор'єв).

Зокрема, ряд оказіональних образних асоціацій виникає між різнокореновими словами, які подібні набором приголосних та відмінні щодо голосних (так звана вокалічна паронімія). Прикладом таких мінімальних фонетичних розбіжностей є пари *сон* — *син*, *брати* — *брата*, *жати* — *жити* і т. ін. У поезії Е. Андієвської та Б. Бойчука такі розподібнення одним голосним супроводжуються семантизацією звукової форми поетичного слова: *Вирване жало жило* (Е. Андієвська); *І ми собі казали, що життя* — / *посіяних зернин доспіле жито* (Б. Бойчук); *Не треба щиро брати брата* у кайдани (Б. Бойчук).

Звільняючи слово від примусового римування, обираючи для своїх віршів вільні верліброві форми, Е. Андієвська освоює багатий запас потенційних паронімічних полів за рахунок тотожного складу приголосних і різного набору голосних: *Камінь на шию* — *в тишу ряска* / *Тільки рясніють від риби риски*; *всесвіту Кербуд* / *В кавовій гущі запалив карбід*; *Баянс всесвітнього активу*, / *Де вічності гуде октава*; *Зелені ятірці з усесвіту висильні* / *У мозку* — *плинні вежі* — *підтюцем васальним*.

Для розширення поля атракції поети вдаються до засобу нарощення голосних на початку або в кінці одного з атрактантів. Саме цей нарощений звук, який розподібноє слова в межах створеної паронімічної пари і стає визначальним чинником встановлення нових семантичних зв'язків (*А день давився голодом і глодом* (Б. Бойчук)), створення метафор (*Дош, сині незаконний син* (Е. Андієвська); *Цілюю тебе цілу* (Б. Бойчук)).

Нові фоностилістичні ракурси слова відкриваються у поезії Е. Андієвської та Б. Бойчука через зміну або нарощення нових приголосних на початку, всередині чи в кінці зближуваних слів. Образно-естетичний потенціал таких консонантних паронімів найчастіше виявляється у структурах переліку між однорідними членами речення. Ланцюг алітерацій та асонансів при цьому зумовлює виникнення низки образних асоціацій і — як наслідок — встановлення нових контекстуально-синонімічних смислових відношень: *Хай завтра, хай потім, хай другим потопом* (Е. Андієвська); *Обличчя, боронами зрите і борознами перелите* (Б. Бойчук); *І аркою застигнуть золотою / усі мої змагання і вагання* (Б. Бойчук).

Помічені поетами консонантні збіги можуть бути основою і для експресивно забарвлених епітетних сполучень (*І їх обпалені тіла / вгрузали в черево червоне* (Б. Бойчук); *ти білим болем ниєш у легенях* (Б. Бойчук)), метафор (*впритул до скронь* — *омари марив* (Е. Андієвська); *Півсонця від муру відвалить, / Що в липах на зиму прилипло* (Е. Андієвська); *Люди душать блимаючи душі* / *Свіч* (Б. Бойчук)).

Іноді слова, які складають паронімічну пару, у поетичному тексті є граматично віддаленими. Виразна фонетична близькість у таких випадках не використовується для оформлення синтаксично цілісних тропів, звукові відношення не переростають у звукосмислові: *Те, що палено, й на колінах не вернеш у поліно* (Е. Андієвська); *Німфа на бильці німба* / *Пливе за метеликом з міста* (Е. Андієвська); *морок мозок ссе* (Е. Андієвська).

Одним із улюблених стилістичних пасажів Е.Андієвської є «жонгливання» одним комплексом приголосних, висвітлення його мовновиражальних можливостей через наповнення різними голосними. Авторка щоразу підтверджує, що паронімічний фонд української поезії практично безмежний — треба лише за збігом кількох звуків уміти побачити образ і підняти його до рівня поетичного: *Хай з оббілованого звіра / Нову поживу в вусі зварять; Щоб підскоком - через життєві вирви, / Ще заки всі каварні - п'тьми варвар; Заліг в інакшість, як в лункі окопи, / І дме в хребти і двері із окапин; Наяда, - в сукню одяглась, як в шкалик! - / Каварня - приступці прозрінь і школа.*

У мовотворчості Б. Бойчука спостерігаємо специфічні звукові зближення, які В. Григор'єв визначає як атракцію включення. Вони виникають, коли «консонантний склад короткого слова включається в консонантний склад довшого слова». При цьому звуковий комплекс «включеного» елемента в атрактантах здебільшого залишається незмінним: *Стирали людям ненависть з облич, / здирали з них останки гідности, / а ми з учителем на закрутах вулиць / шукали проблску погідности; Коли коливаси здаля / гвоздики квітом.*

Способи семантизації фонетичної форми, задіяні Е. Андієвською, часто мають характер експерименту, співзвучного із модерною творчою манерою поетеси. Скажімо, одним із оригінальних засобів текстотворення можемо вважати намагання увиразнити звуковий образ вірша через поєднання різнопланових мовних повторів (наприклад, лексичного та фонетичного; алітерації та атракції тощо): *Голубиться голубок / До булок голубих (Е. Андієвська); Північню перебите прядиво - / Повною пригоринєю душу придави; Криком окреслено / Кожний крок. / Воскреслих світлом / Виносить з-під криг.* Іноді вони справляють враження штучних, таких, які несуть мінімальне звукосеміологічне навантаження у тексті: *Аж латаття в літєпле допотить: / Весь світ потоплять.*

До експериментальних, без сумніву, належить і спроба поєднати паронімічну атракцію із внутрішньою римою: *Гітар пророк — безодню з бодні / Буття, що набряками буднів.*

Як бачимо, поетичні паронімічні сполучення не обов'язково є двочленими. У багатьох поезіях Е.Андієвської та Б.Бойчука спостерігаємо характерне потроєння співзвуччя, творення розгалужених звукосеміологічних рядів, багаточлених близькозвучних метафор: *Два острови у юнки із-під ребер, / Що одягла на себе з риби — робу (Е. Андієвська); Грім усе глибше в'язне у в'яза в'язницю (Е. Андієвська); Долю з долу не видно здаля (Е. Андієвська).* Цікаво, що деякі звукові збіги викликають у мовній свідомості авторів однакові образні асоціації, зумовлюють побудову тих самих паронімічних рядів: *і ломлячись ритмічно, / ринуть ринвами / на ранок (Б. Бойчук); І тут же на ранок рине з кожної ринви (Е. Андієвська).*

Зрідка в межах одного поетичного контексту можна виявити дві паронімічні паралелі: *Щоб відпочити на початок / Від відпечатків і печалі (Е. Андієвська).*

Семантизуючи звукову форму своїх поетичних творів, автори не оминають і паронімічні можливості службових частин мови. У поле атракції активно залучаються прийменники, частки, сполучники, які прилягають до повнозначного слова і через нього вступають у звукосеміологічне відношення з іншими складниками поетичного тексту: *По кручі покруча ходить / щоночі, як місяць (Е. Андієвська); На шиї — замість ковніра — підкова — / Вдивляються у гущу, що з-під кави; Юнак — млинком — на публіку — перуни. / Поодаль трохи — з бігунів — по ріні.*

Не залишений поза увагою і звукосеміологічний потенціал власних назв. Поети свідомо звертаються до звукових комплексів міфологічних, географічних назв, імен історичних та культурних постатей, відтінюють їх семантику у зовсім несподіваних співзвучних сполученнях. Зокрема, такий аспект інтелектуальної семантизації звукової форми поетичного слова притаманний ідіостилію Е. Андієвської: *Дедалі далі крила Дедала; У лісі усі ввічливі Улісси; І Суд страшний — сирен виття / Щоб десь — в майбутньому житті — / Пастушка й краєвид Ватто.*

Як бачимо, стрижневим фоноетимологічним засобом у мовотворчості Е. Андієвської та Б. Бойчука є паронімічна атракція. Поетів не задовольняють поодинокі, нехай і дуже яскраві,

змістовні, але випадкові зближення звукових комплексів в окремих рядках чи творах. Систематичні семантизовані звукові перегуки стають визначальним принципом тексто- та образотворення.